

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi
ISSN: 2630-600X

VASAD

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi - Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 8 - Sayfa/Page: 155-176
Makale Bilgisi / Article Info / Geliş/Received: 23.11.2021 / Kabul/Accepted: 12.12.2021
Yayın Tarihi/ Date Published: 31.12.2021

Atıf/Citation: Derin, A. (2021). Bir Kamusal Alan Tartışması: Van Cumhuriyet Caddesi Örneği.
Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8, 155-176

Araştırma Makalesi / Research Article

Abdulgafur DERİN*

*Arş. Gör.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

ORCID: 0000-0003-1724-5410

gaffar.1derin@gmail.com

Bir Kamusal Alan Tartışması: Van Cumhuriyet Caddesi Örneği*

A Public Space Discussion: The Case of Van Cumhuriyet Street

Öz

Kamusal alan, kentlerde yaşayan bireylerin özel alanlarından farklı olarak gündelik yaşam pratiklerindeki ilişkilerinin bütünü baskı altında kalmadan sergiledikleri mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekânsal yönünün yanında etkileşim ritüellerine de sahne olan bu olgu, mekânı üreten ve tüketen bireylerin sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik ve ideolojik çatışmalarının yaşandığı alan olarak da açıklanmaktadır. Kenti ve kente eklenen bireyi şekillendirme özelliği ile hem özne hem de nesne rolüne sahip olan kamusal alan, bu yönüyle kentsel göstergeler aracılığıyla sürekli değişim göstermektedir. Çalışma Van kentinde Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yeni devlet ideolojisinin kentsel mekânlar aracılığıyla kamusal alanı şekillendirme sürecine ışık tutmaktadır. Özellikle 1915 olayları ve akabinde gerçekleşen Rus işgalinden sonra nüfusunun neredeyse tamamı yerinden edilen ve yıkıntı bir yere dönen Van kentinin Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte nasıl yeniden üretildiği ve hangi imge/göstergeler üzerinden nasıl inşa edildiğini irdelemektedir. Ayrıca çalışmada hem Cumhuriyet Caddesi gibi inşa edilen yeni mekânların, ideolojik çatışmaların yaşandığı alanlara dönüşme süreci üzerinde durulmakta hem de bu caddenin kuruluş hikayesinin yanında değişimine sebep olan etkenler tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan, kent, mekân, etkileşim ve çatışma alanı, Cumhuriyet Caddesi.

* Bu çalışmaya etik kurul izni gerekmemektedir.

Abstract

Unlike the private spaces of the individuals living in the cities, the public space is the spaces where they exhibit the whole of their relationships in their daily life practices with no pressure. As well as its spatial aspect, this phenomenon, which is the scene of interaction rituals, is also explained as the spaces where the social, cultural, political, economic, and ideological conflicts of the individuals who produce and consume the space are experienced. The public space, which has the role of both subject and object with its feature of shaping the city and the individual who is articulated to it, is constantly changing through urban indicators. This study sheds light on the process of shaping the new state ideology's public space following the Republic's proclamation through urban areas in the city of Van. It also examines how the city of Van, whose population was displaced and turned into a ruined place, especially after the 1915 events and the subsequent Russian occupation, was reproduced with the proclamation of the Republic and how it was built on which images/signs. In addition, the study focuses on transforming new spaces such as Cumhuriyet Caddesi (Cumhuriyet Street) into areas where ideological conflicts are experienced and discuss the factors that caused the change of this street, as well as the story of its foundation.

Keywords: Public space, city, space, interaction and conflict space, Cumhuriyet Street.

Giriş

Kentler tarihten beri nesillerin sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi ve mekânsal kodlarını farklı parametreler aracılığıyla geleceğe aktaran bir köprü görevini üstlenmektedir. Nitekim bu parametrelerin başında da kentsel mekânı şekillendiren kamusal alanlar gelmektedir. Kamusal alan, özel alan olarak belirlenen (mahrem) yerlerin dışında, farklı toplumsal sınıflara mensup bireylerin; sosyo-kültürel, siyasi, ekonomik ve ideolojik faaliyetler aracılığıyla, hem kentsel mekânla hem de diğer bireylerle etkileşime geçtikleri ve toplumsallaştıkları alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok etkileşim türünü içinde barındıran bu mekânlar, fiziksel bir görüntü sergilemenin dışında imgesel ve sembolik bir zihin haritası oluşturma noktasında da önemli işlevler gören karşılaşma alanları olarak da betimlenebilir. Tayanç (2021) kentte üretilen imgenin etkisini, zihinde tasarlanmış olan düşüncenin, kentin belirli noktalarında ve sürekli karşılaşılan somut nesnelere üzerinden yansıtılan hali olarak açıklamaktadır. Bu şekilde imgenin de etkisiyle üretilen/icat edilen kamusal alan, kentte yaşayanların kentle bütünleşmesi, kenti benimsemesi, kentsel bir kimlik ve bu alana aidiyet hissederek kentli olma bilincini kazanması açısından fonksiyonel bir işleve de sahiptir.

Kamusal alan, bireylerin günlük yaşam pratiklerinin sergilendiği yerler olmasından dolayı, benimsetilmek istenen düşünce sistemlerinin topluma aktarıldığı alanlar olarak üretilmekte ve yeniden üretilmektedirler. Nitekim Türkiye özelinde de I. Dünya Savaşı sonrasında kabul edilen Cumhuriyet rejimi, benimsetmek istediği; ideolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi değerleri kamusal mekânları kullanarak topluma yaymaya çalışmıştır. Cumhuriyet dönemi kamusal alanının kente yansıma biçimi, rejimin mekânın üretimine yönelik kenti şekillendirme veya dönüştürme felsefesi olarak da düşünülebilir. Bu nedenle de Cumhuriyet ideolojisi kentleri, oluşturulma biçimi ve felsefesiyle; hem sosyal ve pratik olanın hem de eski ve yeninin geçiş alanı olan kamusal alan üzerinden söz konusu rejimi topluma ulaştırmaya ve benimsetmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de mekânın tasarlanabilen çeşitli formlarından faydalanmıştır. Kenti inşa ederken veya şekillendirirken temel kaygısı yeni bir toplumsal yapı oluşturmak olan rejim, toplumun almasını istediği düşünce yapısını, ülkenin dört bir tarafına; kimi zaman meydanlar üzerinden, kimi zaman anıtlar ve kimi zaman da cadde ve sokaklar -yani somut nesnelere- üzerinden yeniden inşa ederek topluma yansıtmaya/ulaştırmaya çalışmıştır. Yeni bir kimlik oluşturma gayesiyle başlayan bu süreç, aynı zamanda batının modern yaşam biçiminin kamusal mekânlar üzerinden topluma benimsetilmesi bağlamında da okunabilmektedir.

Cumhuriyet dönemi kamusal alanı, dönemin hakim düşünce yapısına uygun bir tarzda kurgulanan veya isimlendirilen meydan, anıt, park-bahçe, cadde ve sokak gibi sürekli farklı toplumsal sınıflar tarafından tüketilen yerler olarak tasarlanmıştır. Bu alanlar ayrıca iktidarın, toplumsal karakterinin inşa sürecinin kamusal alandaki temsili olmasının yanı sıra devletin ya da resmi ideolojinin yansıtılmak istenen yeni yüzü olarak da düşünülebilmektedir. Dönemin ideolojik düşüncesini, kültürünü, sanatını ve sosyo-ekonomik yapısını yansıtmaya çalışılan mekânlar/yerler bu sebeple, öncelikle; devletin somut varlığının görünür kılınmasını sağlayan resmi makamlık binalarını, yeni geçilen rejimin toplumun tabanına yayılmasını sağlayacak konseptte göre düzenlenmiş halk evlerini, dönemin sosyo-ekonomik yapısını şekillendirmeye çalışan iş yerlerini ve dükkanları barındırmaktadır. Nitekim kentte oluşturulmaya çalışılan kamusal alanların yeniden inşası, salt mekânların niteliksel bir dönüşümü değil aynı zamanda bireylerde de rejimin karakterinin ve gücünün benimsetilmesine dönük eski yapıyı/düşünceleri yıkararak çok farklı kombinasyonları olan

işlevsel bir mekân aidiyetini topluma aktarmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle yapı veya yapıtlara atfedilen adlandırmalar üzerinden bireylerde aidiyet duygusunu uyandıracak şekilde tarihsel kahramanlıkları veya olayları ön plana çıkarmak; bireylerin kendilerini bu mekânlara daha çok ait hissetmesine ve tüketilen bu mekânlardan daha çok etkilenmelerine sebebiyet vermektedir.

Siyasi düşünce yapısının kentin görünür alanlarında oluşturduğu kamusal alan, her ne kadar farklı toplumsal sınıfları tek bir potada eritip homojenleştirme çabası içerisinde olsa da, mekânı tüketenlerin sosyo-kültürel, ideolojik ve ekonomik pratikleri mekânı yeniden üreterek kendi kodlarına göre şekillendirmektedir. Bu bağlamda dönemsel olarak değişen yönetsel, ekonomik ve kültürel sistemler, mekânı dönüştürerek kendi toplumsal formlarını bireylere, mekânın hem fiziksel özellikleri üzerinden hem de bu mekânlara atfedilen zihinsel göstergeler aracılığıyla dayatmaktadır. Düşünce sistemlerinin kendi etrafında konuşlandırđı bu durumu, Van kent merkezindeki birçok kamusal mekânda okumak mümkündür.

Van kentinin, 1915 olayları ve akabinde meydana gelen Rus işgalinden sonra neredeyse nüfusunun tamamı yerinden edilmiştir. Bahsi geçen olaylar, yıkıntı bir yere dönen kente yansıtılmak istenen Cumhuriyet rejiminin, tabandan yayılabilmesi adına önemli imkanlar sağlamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren inşa edilmeye çalışılan yeni ulus için en uygun yerlerden biri olan Van kenti, mevcut koşullardan dolayı adeta bir laboratuvar işlevi görmüştür (Aydeniz, 2019: 345). Heterojen nüfusun kentten ayrılması ve sonraki süreçte kentin bilinçli bir şekilde homojenleştirilmesi, ideolojik bir yapının müdahalesini kolay bir şekilde uygulamasını mümkün kılmıştır. Bu koşulların sağlanabilmesi için eski Van'ın tamamının yıkılmış olmasından ötürü, hakim ideolojiyi kente yansıtmak adına, ilk olarak yeni kurulacak şehrin yeri belirlenmiştir. İnşa edilecek olan yeni kentin yeri ise eski yıkıntı kentten nispeten uzak ve düz bir alan etrafında, benimsenen düşünce biçimini yansıtacak şekilde dizayn edilmiştir. Kurulan devlet rejiminin topluma ilk yansıtmak istediği isimlerden biri olan "Cumhuriyet", yeni oluşturulan kentin ana caddesinde hayat bulmuştur. Tasarlanan yeni kent, içinde barındırdıklarıyla –yeni nüfus- ve özellikle yansıtmak istedikleriyle Cumhuriyet'in nosyonlarını somut nesnelere üzerinden zihinlere yerleştirmeyi ve bir hayat biçimi olarak benimsetmeyi gaye edinmiştir.

Bu makalenin temel sorunsalı, ideolojik akıl tarafından kentlerde oluşturulan kamusal alanın siyasal, ekonomik ve kültürel üretimine karşın, mekânı tüketenlerin üretilen mekânı fiziksel ve

sembolik göstergeler aracılığıyla nasıl algıladıkları ve nasıl değiştirip dönüştürdüklerini tartışmayı amaçlamaktadır. Çünkü diğer kentsel yapılarda olduğu gibi caddeler de; isimleriyle, sembolleriyle, paydaşlarıyla ve karşılaşma alanlarıyla kamusal alan bağlamında önemli bir yere sahiptir. Farklı toplumsal sınıfa mensup bireylerin günlük pratiklerini sergiledikleri yerler olmasının yanı sıra bir çok kentte ideolojik çatışmaların da yaşandığı politik zeminlerdir. Benzer örneklerin, Van kent merkezinde yer alan Cumhuriyet Caddesi için de geçerli olduğunu savunan bu çalışma; caddenin oluşum aşaması, adlandırılması, peyzaj tasarımı noktasında etkili olan düşünceler, mekân üzerinden oluşturulmak istenen kimlik çabaları ve yaşanan değişim ve dönüşümleri teorik bağlamda tartışılacaktır.

1. Kentte Kamusal Alanın Üretimi ve Kentsel Mekânın Ortaya Çıkışı

Kent, insanlığın tarih boyunca oluşturduğu sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi ve mekânsal birikimini yansıtan ve bu birikim sayesinde de içerden ve dışardan kendisine gelen etkilerin harmanlanmasıyla birlikte toplumsal süreçlerin yaşandığı bir mekân olarak okunabilmektedir. Kente tarihsel bir perspektiften bakıldığında; Nalbant'a (2016: 2) göre kent, "bir bütün olarak belirli bir coğrafya üzerinde kurulmuş medeniyetlerin ve o coğrafyaya ait insanlık tarihinin aynası olarak tanımlanabilir". Tatlıdil (1992: 34) ise kenti, kendi içinde farklılaşmış/heterojen bir nüfusu, "birbirine benzemeyen, aynı düşünüyü ve yaşam felsefesine sahip olmayan insanları bir arada" barındıran yerler olarak tanımlamaktadır. Farklı kültürlerden ve sınıftan bireylerin bir tür toplanma alanı olarak görülen kentlerin bir diğer özelliği ise zamanla kategorileri arasında ayrışmaların yaşandığı alanlara dönüşebilmesidir. Bu bağlamda "kent, bir yapılar yığınınından çok, birbiriyle ilişkili ve sürekli etkileşim içinde olan bir işlevler kompleksidir; tek başına bir güç yoğunlaşması değildir, aynı zamanda bir kültür kutuplaşmasıdır" (Mumford, 2007: 109).

Kentlerin oluşum ve gelişim aşamalarına bakıldığında, insanlığın içgüdüsel olarak doğaya karşı koyma, kendini savunma ya da konum/durum kazanma arzusundan kaynaklandığı görülmektedir. İnsanlığın bu tür düşünme biçimleri ve harekete geçirilen eylemsellikleri, kentsel ekoloji kuramını ilk geliştiren kişi olan R. Park'ın kent tanımlamasına da kendine yer bulmuştur. Park'a (akt. Temiz, 2012: 43) göre kent; insanın içinde yaşadığı dünyayı, arzularına daha uygun hale getirebilmek için verdiği çabaların en tutarlısı ve bütününe bakıldığında en başarılısıdır. Her ne kadar kentleri oluşturmak için tüm toplum tarafından makro düzeyde doğaya

karşı bir mücadele verilmişse de kentler, idarecileri ve düzenleyicileri bağlamında hem kapitalist ve ideolojik bir aklın ürünü olarak hem de toplum-düşünsel ve kültürel olarak mikro düzeyde kişiler veya kurumlar tarafından değiştirilip/dizayn edilip fiziksel ya da sembolik olarak toplumsala sunulan alanlara/mekânlara dönüştürülmüştür.

Kentlerin boşluklarında kendine yer bulan, kentli için ise gündelik hayat pratiklerini sergileyecek olan kentsel mekânlara bakıldığında, eski dönemlerden beri siyasal, toplumsal, ekonomik ve ideolojik örgütlenmelerin diyalektik bir şekilde örüldüğü iletişim alanları olarak icat edildiği görülmektedir. Örgütlenme şekillerinin ortaya çıktığı alanlarda da kapitalizmin ortaya çıkmasıyla birlikte niteliksel ve niceliksel bir anlam değişikliği baş göstermiştir. Kapitalizmin kent içinde kendini göstermesi ile birlikte kentler sınıf mücadelesinin merkezi olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu durumu da kentlerin farklı şekillerde biçimlenmesine ve farklı algılamasına sebep olmuştur. Dolayısıyla kentler, gelişmiş kapitalist ülkelerin tarım toplumundan çıkıp sanayi toplumuna geçişiyle birlikte sanayileşen yerleşim yerlerinde aniden artan nüfus karşısında, burjuva sınıfı tarafından oluşturulmuş kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu yerlere dönüşmüştür.

Kenti sürekli değişen mekân ilişkisi içerisinde değerlendiren kent kuramcılarında H. Lefebvre (akt. Akkoyunlu, 2008: 130) bu oluşumu; toplumun bir arazideki iz düşümü olarak ve ayrıca zamanın mekânla ilişkisini de kapsayan bir ilişkiler alanı olarak ele almıştır. Kenti toplum-mekân ilişkisi içerisinde tanımlayan Wirth (2002) kentin bu durumunu; toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu, göreceli olarak geniş, yoğun nüfuslu ve mekânda süreklilik niteliği olan yerleşmeler olarak değerlendirmiştir. Keleş'te (2012: 102) benzer bir tanımlama ile kenti genel olarak, "toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu, iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmiş olduğu yoğun nüfuslu ve mekânda süreklilik gösteren yerleşimler" ifadesi ile karşımıza çıkmaktadır. Kentlerin sürekli kırsaldan ya da diğer az gelişmiş yerlerden göç olarak nüfusunun çoğalması, yeni iletişim/etkileşim alanlarının ortaya çıkmasına, farklı kültürel ve toplumsal grupların oluşmasına imkân tanımıştır. Oluşan bu farklılıklar kentlerde farklı sınıf ya da kültürden olan bireyler için de değişik mekânlar oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Castells (2014: 16-17) ise kentin belirlenmesinin, diğer tanımalardan farklı olarak, ortak tüketim alanlarının örgütlenmesiyle ilişkili olduğunu savunmaktadır. Ona göre kent meselesi, esas olarak bütün toplumsal grupların günlük yaşamının temelinde yer alan ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi ile ilişkilidir; konut, eğitim, sağlık,

kültür, ulaşım gibi. Gelişmiş kapitalizmde bu, bir yandan tüketimin artan toplumsallaşmasını, diğer yandan da tüketim araçlarının üretimi ve bölüştürülmesindeki kapitalist mantık arasında oluşan temel çelişkiyi ifade eder. Bu karşıtlığı ve bunu izleyen çelişkileri çözmek için iktidar kente girerek daha fazla müdahale etmektedir. Kentin gelişimi, yeniden biçimlendirilmesi ve ortak kullanım alanlarının belirlenmesinde ve bu kullanımın ne zaman ve nasıl olacağı konusunda mekânını düzenleyicileri ile tüketicileri arasında ortaya çıkan anlaşmazlık, kent ve mekân tartışmalarının ideolojik bir boyut kazanmasını beraberinde getirmiştir.

1.1. Kamusal Alan ve Kentsel Mekân

Kamusal alanı, tek başına mimari yapıların toplamı, karşılaşma alanı, toplumsallaşmanın mekânı veya boş zamanın değerlendirildiği mekân olarak tanımlamak eksik olacaktır. Bu mekânlar aynı zamanda düşünce, fikir ve anlam barındırmakta ve birden çok işleve sahiptir. Habermas'ın düşünsel bir kamusal alan tanımlamasının kentsel mekâna yansımaları değerlendiren Gökğür'e göre (2008: 12): Habermas, kamusal alanı fiziksel ve sembolik anlamda kullanmaktadır; kamusal alanın cadde, sokak, meydanlardan oluşması ve bu alanda toplumun şikayetlerini belirtmesi, yetkiye karşı muhalefet oluşturması ve yeni bir düzenin kurulması için çağrıda bulunması nedeniyle fiziksel anlamda kullanılmıştır. Mekânın fiziksel özelliği, hem toplumsalın kamusal alanda günlük pratiklerini gerçekleştirdiği (yürüdüğü, oturduğu, alış-veriş yaptığı vs.) hem de kolektif davranışlarla hakim ideolojiye karşı çeşitli şekillerle (yürüyüşler, oturma eylemleri, basın açıklaması vs.) itirazcı duruşların sergilendiği alanlar olarak okunabilmektedir. Habermas'ın sembolik anlamda kullandığı alanı ise; "kamusal alanın; kamusal düşünce, kamusal görüş yani bireysel yargılama oluşumunda gerekli bilgilerin dolaştığı ve basın özgürlüğünün garanti olduğu bir alan olmasından dolayıdır" şeklinde ifade etmiştir. Oluşturulan mekânın simgesel algısı, kültürel, siyasi ve demografik ilişki ağları aracılığıyla, mekânı tükettiklerin zihinsel harita yoluyla içselleştirdikleri mekânı simgeselleştirerek oraya bir aidiyet atfetmeleri ve bu bağlamda özgür bir dolaşım alanı olarak kullanmalarından gelmektedir.

Mekânın sadece fiziksel bir şekilde üretilmediğini sembolik olarak da üretildiğini savunanlardan biri de Lefebvre'dir. H. Lefebvre (2002: 367) mekânın üretimini; "zorunlu olarak ona (mekâna) bağlı olan sosyal ilişkilerin yeniden üretimini de içermekte ve bu bağlamda kentsel mekânın üretimi, kentin sadece fiziksel mekânının planlanmasından daha fazla olarak kent hayatının tüm yönlerinin

üretimi ve yeniden üretimini içermektedir” şeklinde ifade etmiştir. Kentin tüm sosyal hayatını içeren mekânın üretimi; bu bağlamda daima kendini üretirken ve yeniden üretirken, toplumsal katmanlar arasında üretilen mekânı tüketen farklı sınıfların da içinde ortaya çıkmasına imkan sağlamaktadır. Ayrıca Lefebvre’nin düşüncesine paralel bir şekilde sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi süreç içerisinde oluşan kentsel kamusal mekânlar; toplumsal bağlamda bir birinden farklı düşünceye sahip bireylerin günlük pratiklerini sergiledikleri, daha heterojen, kozmopolit ve organik dayanışmanın arttığı farklı kültürel, ideolojik ve ekonomik girişimlerin ön plana çıktığı mekânlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentlerdeki ideolojik ve toplumsal dönüşümler neticesinde sürekli yeniden dönüşerek oluşturulan meydanlar, dikilen anıtlar, açılan yeni caddeler, iş yerleri ve sokaklar hatta kentin peyzaj çalışması ile düzenlenen kaldırım ve yeşillendirmeler/ağaçlandırmalar sözü geçen zihinsel yansımaların sağlanması açısından önem taşımaktadır. Kentte üretilen ya da düzenlenen bu gibi alanlar/mekânlar, kentsel kamusal alanlarda oluşturulmak istenilen siyasi/ideolojik, kültürel, sanatsal, ekonomik ya da ticari vs. toplum modeli oluşturmanın temel basamağını oluşturmaktadır. Yeni oluşan veya oluşturulmaya çalışılan toplum modelinin kamusal alandaki üretimi; sosyo-kültürel ve ideolojik bir gösterge olarak ortaya çıkmakla birlikte, kendi içinde tasarladığı yeniden üretim biçimlerinin de kendi alanlarını belirlediği meselesini ortaya çıkarmaktadır. Üretilen yeni mekânlar, yeni üretim biçimleri oluşturduğu gibi yeni tüketim biçimini gerçekleştiren yeni toplumsal ilişki modellerini de meydana getirmektedirler. Var olan ya da yeniden üretilen mekânların genel olarak toplumun hangi kesimine hitap ettiğini ise mekânın ne şekilde isimlendirildiği, üretim ve tüketim bağlamında ne tür ilişki biçimlerinin mevcut olduğu belirlemektedir.

Kamusal alanda üretilen kentsel mekân, mevcut iktidar tarafından oluşturulmak istenen toplum yapısına hitap edecek şekilde isimlendirilmektedir. İsimlendirme olayı, güç gösterisinin en somut hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü mevcut düşünce, icat edemediği ya da değiştiremediği kentsel mekânı yeniden isimlendirerek bünyesine almaktadır. Bu yüzden isimlendirme en az kentsel mekânı icat etmek kadar önemlidir. İçinde bulunduğu kamusal alana ya da mekâna ismini veren yapıların adlandırmaları, genellikle zihinlerde ya da toplum hafızasında farklı fonksiyonlar barındırmaktadır. Bunlar; kimi zaman farklı anıt, meydan, cadde, sokak, park vs. gibi yerlerin ideolojik ya da düşünsel aktarımlarını birbirinden ayırmayı sağlamak kimi zaman kentteki bireylerin yön ve

adres bulmalarını sağlamak ve kimi zaman da ideolojik imgelemler aracılığıyla şehrin simgesel anlamda kontrolünü sağlamaktır. Bunun yanı sıra benzer yer ve mekânlara verilen adlar, ülkelerin bağımsızlık mücadelelerinden sonra ulus inşa etme ve ulusal kimliği oluşturma amaçlı kullanılmaktadır (Yeoh, 1996: 298-307 aktaran Günal, 2012). Buradan hareketle oluşan/oluşturulan tüm kentlerde farklı yer ve yönere dağılmış; kentin ticari faaliyetlerinin yürütüldüğü alanlar, sanatsal aktivitelerinin sergilendiği yerler, ideolojik manifestoların gerçekleştirildiği meydanlar ve eğlence-tatil sektörünün icra edildiği mekânlar bireylerin zihinsel hafızalarındaki adlandırmalarda toplumun içinde bulunduğu hakim ideoloji veya düşünceye göre şekillenmektedir. Bu bağlamda kente hakim olan ideoloji/düşünce, kendi kamusal alanını yeniden üretip adlandırmalarını da bu doğrultuda/minvalde yapıp toplumun zihin haritalarıyla oynayarak toplumu kendi simgesel aygıtlarının saldırılarına maruz bırakır. Diğer bir deyişle de toplumun zihinsel hafızasının frekanslarıyla oynayarak ve insanları koşullamak istediği frekans aralığına getirerek mekânsal bağlamda aşılacak istediği her şeyi imgeler/semboller yoluyla halka aşılacaktır.

Kamusal alanın üretiminin ya da oluşturulma biçiminin aynı mekânı tüketen bireylerin zihinlerinde meydana getirdiği yansımaları buzdağı metaforuyla açıklamak, mekânı tüketenlerin -tükettikleri mekânın zihinlerinde hangi işleve ve anlama göre konumlandıklarını daha geniş bir perspektiften gözler önüne sermektedir. Üretilen kamusal alanın; cadde, sokak, meydan, anıt, park-bahçe, alış-veriş merkezleri vs. gibi fiziksel özellikleri buzdağının görünen yüzünü oluşturmaktadır. Nitekim kamusal alana dahil olan bireylerin çoğu ilk kertede mekânın sadece fiziksel ve bu bağlamda da işlevsel yönüyle ilgilenmektedir. Diğer taraftan buzdağının görünmeyen -gizemli ve bir o kadar derinlerde saklı olan diğer yüzü vardır ki bu da kamusal alanın sembolik/simgesel özelliklerini içeren yüzüdür. Buzdağının görünmeyen yüzü yani kamusal alanın sembolik yansıması, mekânı üretenlerin zihinlerinde farklı düşünce ve sistemlerin aşılacağı konjonktürlerde tasarlanmaktadır. Tüketen bireyler bağlamında ise oluşturulan konjonktür; ideolojik, kültürel ve ekonomik göstergeler/işaretler aracılığıyla zihinlere kazınmakta ya da kazındırılmaktadır. Bu durum yani kentin yapısal olarak içinde barındırdığı toplumsal ilişkiler ve zihinsel yansımalar bireylerin mekânı kullanım amacını ve süreçlerini zamanla değiştirip dönüştürmektedir.

1.2. Mekânın Üretimi ve Toplumsalın Mekâna Etkisi

Değişip dönüşen alanlara eklenen bireyler, evlerinden dışarı adım attıkları andan itibaren kendilerini toplumsal yaşam pratiklerini sergiledikleri kamusal bir alanda bulmaktadırlar. Diğer bir deyişle evinden dışarı çıkarak toplumsallaşma sürecine dahil olan birey, kamusal alanın belirlediği toplumsal ilişkilerin ve örüntülerin gerçekleştiği diyalektik, fiziki, zihinsel ve bir o kadar da gizemli bir ortam olarak kurgulanmış alana dahil olmaktadır. Kamusal alan/lar üretilirken, aslında sadece fiziksel görüntü ve estetik bir alanı yansıtmaya amaç güden yapılar olarak üretilmemektedir. Söz konusu bu yapılar aynı zamanda ve daha çok –ki esas itibarıyla değinilmek istenen vurgu- zihinsel imgelem yoluyla çeşitli ideolojik, ekonomik, kültürel ya da daha farklı düşünce biçimlerinin toplumun bilinçaltına yerleştirilmesi bağlamında da üretilirler. Yani topluma benimsetilmek istenen düşünce, kamusal alanda imgeler üzerinde yansıtılmaya çalışılmaktadır. Neticede kentin kendi içinde oluşturulan parametreler her sınıftan bireyin etkilenebileceği ve toplumsal olarak ortak bir paydanın üretilebileceği kamusal mekânların meydana gelmesine olanak tanımaktadır.

Sosyal yaşamın siyasi, sosyal ve ticari anlamda sürekli hale gelmesi için üretilen ve yeniden üretilen mekânlar, zamanla -hem şekilsel hem de işlevsel olarak- mekânı tüketen farklı formasyona veya sınıfsal özelliklere mensup bireylerin yoğunlukla faaliyet gösterdiği alanlara dönüşebilmektedir. Kamusal alan başlığı altında değerlendirilen bu alanlar, kentlerin değişmesine paralel olarak değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Kamusal alanın bu biçimi ise demokrasi için normatif bir ideal olarak ortaya çıkar. Kamusal alan başlangıcındaki dışlamalara rağmen herkes için ulaşılabilir bir alan haline gelmektedir (Habermas, 2015: 106–107). Kamusal alanda meydana gelen bu dönüşüm şöyle özetlenebilir; oluşmaya başlama aşamasından beri çoğulcu, burjuva kamusal alanının yanı sıra, halktan oluşan kamusal alan ortaya çıkmıştır. Bu kavram; toplum ve devlet arasında, vatandaşlık ve toplumsallık arasında, özel ve kamusal arasında, politika ve gelenekler arasında arabulucu olarak yerini almaktadır. Aynı mekânı üreten ve tüketenler arasında bir bağ oluşturan kamusal alan, toplumsalın –farklı kültürel, ideolojik ve sınıfsal- daha fazla katılımıyla üretilme maksadından çoğu zaman uzaklaşarak mekânı daha çok tüketenlerin kontrolüne sokmaktadır. Sennett'in de üretilen alana ilişkin görüşleri süreçle değişime uğrayan kamusal mekân anlayışına ayna tutmaktadır. Bu bağlamda Sennett, "Avrupa'da feodalizm sonrasında siyasi ve ekonomik gelişmelere dikkat çekerek sekülerizm ve kapitalizmi (sonuçlarını), kamusallığın

altını oyan iki olgu olarak görmektedir” (Çalışkan, 2016: 41). Sennett’in ortaya attığı bu düşünce aynı zamanda kamusal mekânın kentin dönüşümüne aracılık eden bir işlevi olduğu görüşünü de ortaya çıkarmaktadır. Kentin yapısal olarak nasıl üretildiğini ve yeniden üretildiğini ise Gökğür (2008: 13) Sennett’den alıntıyla şun şekilde yorumlamaktadır;

Sennett’e göre kamusal alan maddi bir alandır. Kentsel veya kentsel olmayan bir topluluğun içinde yer alır ve meydan, cadde gibi somut bir alanı içerir. Kamusal alan kentin ruhu, kentin ambiyansıdır. Bu alanlar fiziki, sosyal ve sembolik olarak kenti dönüştürmek, yeniden biçimlendirmek için birer araçtır. Demokrasinin taşıyıcısı, kentin kalbi, yurttaşlık hislerinin, anıların yer aldığı ‘dolu’ bir alan olan bu alanlar, devinim imkanı veren bir işleve dönüştüğünden beri anlamını yitirmiştir.

Mekânı sadece mimari bir öge veya fiziksel bir yapı olarak değerlendirmek, mekânın toplumsal ve zihinsel bir örüntüsünün de olduğu, içerisinde birden çok anlam barındırdığı gerçeğini dışarıda bırakmak anlamına gelmektedir. Farklı inanç, düşünce ve ekonomi sistemlerine uygun dizayn edilerek oluşturulan ve toplumsalı bu üretilen mekâna davet eden alanlar -ki kamunun tüm toplumsal sınıflarının kullanımına açık olduğu varsayılır- genellikle üretilme maksadından uzaklaşarak mekâna dahil olan toplumsal sınıflar tarafından hem fiziksel olarak hem de sembolik olarak yeniden üretilmektedirler. Kamusal alanın diyalektik bir hücrese yapıya sahip olması, üretilen ya da kurgulanan mekânın, zamansal ve toplumsal süreçler bağlamında işlevlerinin, yansıttıklarının ve anlamlarının değişebileceğine imkan sağlamaktadır. Kamusal alanın üretilme aşamasında, mekânın yapısal öğelerinin ve insan etkinliğinin dışarıdan belirleyici olmadığına değinen Urry (1999: 97); kamusal ile ilgili olarak; “bizzat bunlar toplumsaldır, toplumsal olarak üretilmiştir ve toplumsal olarak yeniden üretilirler... Yalın mekân yoktur, sadece farklı türden mekânlar, mekânsal ilişkiler veya mekânsallaşmalar vardır” demektedir.

Berger (2011: 53) toplumun temel diyalektik sürecinin üç aşamadan geçtiğini; dışsallaşma, nesnelleşme ve içselleşme gibi kavram setleriyle açıklamaktadır. Farklı siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik ilişkiler bağlamında üretilen kamusal alanın, toplum tarafından ne tür bir algı ile kabul edilip ve ne şekil bir dönüştürme ile yeniden üretildiğini Berger’in kavram setleri üzerinden açıklamak, üretilen mekânın toplumsala geçiş aşamasını daha net bir perspektiften ortaya koyacaktır. Dışsallaşma; insanların hem fiziki hem de zihni

faaliyetleriyle dünyaya doğru sürekli taşmalarıdır. Dışsallaşma ile üretilen mekân (fiziksel-zihinsel) bir çıktı/görüntü olarak var olur ve üretenlerin kendi oluşunu olarak varlık göstermektedir. Nesnelleşme, kendi asli üreticilerini kendilerinden çok dışa dönük bir olgusallık olarak karşılayan bir realitenin (yine hem fiziki hem de zihni) bu faaliyetinin sonucunda ulaşılan bir noktadır. Üretilen mekân artık üreten kişinin konseptinden bağımsız olarak toplum tarafından algılanmaktadır. Dolayısıyla ne üretenin kontrolündedir ne de toplum tarafından henüz sahiplenilmiştir.  çselleşme ise, sözü edilen aynı realitenin kendisini bir kez daha objektif dünyanın yapılarından sübjektif bilincin yapılarına aktarırken insanlar tarafından tekrar kendi i lerine mal edilmesidir. Artık üretilen mekân toplum tarafından kabul edilmiş ve –genellikle bu şekilde sonuçlanır- topluma ait bir mekâna dönüşmüştür. Bu bağlamda kamusal mekânın aynı kavramlarla toplum tarafından ne şekilde algılandığını/dönüştürüldüğü ifade edilecek olunursa; dışsallaşırken bir mekân (kamusal alan), bir insan ürünüdür. Nesnelleşirken ise sui genesis yani nev-i şahsına münhasır olur.  çselleşme boyunca kamusal alan artık, toplumun bir ürünüdür. Burada Berger’in kavram setiyle teorik olarak; üretilen mekânın, mekâna dahil olanlar tarafından yeniden  retilildiğini ve artık eski düşünce veya ifade biçimlerinden uzaklaşarak yeni bir forma büründüğü açıklanmaya çalışılmıştır. Bu  alışma da özü itibariyle, Van’ın Cumhuriyet Caddesi’nde, mekân üzerinden yansıtılmak istenen düşünce biçimine karşın meydana gelen değişim ve dönüşümleri içermektedir.

2. Van’da Bir Kamusal Alan: Cumhuriyet Caddesi

Tarih sahnesine çıktığı günden beri birçok medeniyete ev sahipliği yapan Van kenti, 1915 Ermeni Olayları ve akabindeki Rus işgalinden önce farklı etnik köken ve dine mensup insanların bir arada yaşadıkları bir yerdir (Yıldız, 2016: 114-115). 1915’te Ermeni Tehciri ve devamında gelen Rus işgali ile harabeye dönen kent, hem eski ihtiyaşını kaybetmiş hem de -işgal nedeniyle- nüfusun g   etmesinden dolayı bir süreliğine “hayalet şehre” dönüşmüştür (Bilik, 2019: 97).  şgalin sona ermesi ve yeni devletin kurulmasıyla birlikte -konjonktürel bir çaba ile- yeni bir Van inşası elzem görülmüştür. Herhangi bir düşünce ya da ideolojinin hakim olmadığı ve yukarıda da bahsi geçen olaylardan dolayı nüfustan yoksun bir kent olan Van, özellikle doğu mıntikasının, Cumhuriyet ideolojisine uyarlanması bakımından önemli parametreleri bünyesinde barındıran örnek olabilecek bir kent olarak düşünülmüştür. Bayrak ve Jongerden (2009: 2015), bu durumu; “Van savaş sonrası Cumhuriyet’in kuruluşuyla

beraber, iskan politikalarıyla hem demografik hem de mekânsal anlamda yeniden inşa edilir” olarak ifade etmişlerdir. 1918 yılına gelindiğinde bu kez bağlar mevki denilen Van ovasının ortasında 5-6 bin nüfus ile kent yeniden kurulmuştur. Kuruluş aşamasının Cumhuriyet’in ilk yıllarına denk gelmesi, kentin dönemin devlet adamları tarafından modern bir kurguyla tasarlanmasını sağlamıştır (Bilik, 2019: 97-98).

1. Dünya savaşıdan sonra kabul edilen resmi ideoloji Van kentinde ilk olarak kendini Cumhuriyet Caddesi üzerinde sergilemiştir. Kentin hem yapısal hem demografik hem de ideolojik parametrelerini üzerinde taşıyan bu mekân, 1980'lere kadar bu misyonu sürdürmüştür. Bu tarihe kadar misyonunu sürdürebilmesinin önemli nedenleri arasında; kent merkez nüfusunun iskân edilen Türkmencilerden oluşturulması, merkez dışındaki yerlerin nüfusunun ise Kürtlerden oluşturulmuş olmasıdır (Aydeniz, 2019: 3). Demografik nedenlerin yanı sıra diğer bir neden ise Cumhuriyet Caddesi üzerinde açılan halk evinin, hükümet konağının, emniyet binasının, bankaların ve ticari işletmelerin açılarak, Cumhuriyet ideolojisini halk arasına somut ve soyut göstergeler aracılığıyla yaymaya çalışması ve dolayısıyla da halk tarafından benimsenmesini sağlamasıdır. Nitekim Cumhuriyet Caddesi, yıllarca bu işlevini devam ettirmesine rağmen özellikle 1980 askeri darbesiyle başlayan sürecin devamında gelen çatışma dönemleri, zorla köy boşaltmaları ve dolayısıyla kırsal kente –göç ettirilmesi- eklemlenmesiyle bu düşünce biçimi işlevini kaybetmiştir. Artık Van’ın merkezi, demografik bir değişim yaşayarak Kürtleşmeye başlamıştır. Yaşanan bu durumlar, Cumhuriyet Caddesi üzerinde yansıtılan devlet ideolojisinin, semboller üzerinden nasıl okunduğu ya da bu somut nesnelere zamanla farklı etnik gruba mensup bireyler tarafından nasıl değiştirildiğine ışık tutmaktadır.

2.1. Mekânın İdeolojik Üretimi

Oluşturulan kurgu hangi ideoloji, düzen ya da sistemle oluşturulmuş olsa da değişim olgusunun önünde duramayacağı bir gerçektir. Meydana gelen bu değişimler de kamusal mekânlar üzerinden rahatlıkla okunabilmektedir. Cumhuriyet döneminin kuruluş aşamasında üretilen mekânlar, daha çok yeni kurulan devletin kimliğini halkla buluşturmak, devletin ekonomi-politiğini halka yaymak, batı modernizmine geçmek ve bu bağlamda da yeni bir toplumsal kimlik inşa etmek amacıyla tasarlanmıştır. Nitekim kent, birden çok düşüncenin, ideolojik yapının ürettiği mekânların kesiştiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde

oluşturulan kamusal alanlar, geleneksel form ile yeni dzenin yoğun bir Şekilde karşılaştığı mekânlar olarak belirmektedir. Çünkü her yapı/düşünce, topluma benimsetmek istediği düşünce biçimini, kamusal mekânlar aracılığıyla -hem fiziki yapılar üzerinden hem de simgeler üzerinden- sistematik olarak aktarabilmektedir. Diğer bir deyişle döneme hakim düşünce yapısının topluma yansıma biçimi, gündelik yaşam pratiklerinin sergilendiği mekânlar aracılığıyla yapılmaktadır.

Türkiye'nin yakın tarihinde yaşanan kırılmalar, kurulan yeni Cumhuriyet sistemi, ulus-devlet inşası da kamusal alanda yer alan kentsel mekânlar üzerinden topluma benimsetilmek istenmiştir. Bu durum başta büyük kentlerde olmak üzere Türkiye'nin tüm kentlerinde hissedilmiştir. Söz konusu Cumhuriyet kamusalılığının toplumun tabanına yayılması, benimsetilmesi ve kentlerde kendini yeniden inşasıyla birlikte neredeyse bütün kentlerdeki meydan, anıt, cadde ve sokak vb. gibi alanlarda meydana gelen değişim ve dönüşüm –birbirinden farklı kullanım alanlarının oluşması- Van kent merkezinde yer alan Cumhuriyet Caddesi için de geçerlidir. Bu cadde, kurulan yeni rejimin tüm parametrelerini (cumhuriyetçilik, halkçılık, laiklik, milliyetçilik, devletçilik ve inkılapçılık) halka ulaştırmak ve batının modern konseptini toplum tabanına benimsetmek maksadıyla oluşturulmuştur. Kurulan yeni dzenin düşünce yapısının, bireylerin sosyal pratiklerine aktarılması bağlamında oluşturulan Cumhuriyet Caddesi, aynı zamanda devletin yeni yüzü olarak topluma sunulmuştur.

Van Cumhuriyet Caddesi ilk başlarda devletin kendi eliyle dizayn ettiği kurumsal bir düşüncenin mekâna yansıması olarak okunabilir. Fakat ideolojik, düşünsel ve pratik sistemlerin değişmesine paralel bir Şekilde alt kültürlerin ortaya çıkışı ve nüfusun giderek heterojenleşmesi sivil bir kamusal mekân ortaya çıkarmıştır. Meydana gelen bu değişimler neticesinde Cumhuriyet Caddesi'nin kuruluş felsefesi ve bugünü karşılaştırıldığında; oluşturulma biçimi bağlamında ürettiği parametreler zamanla değişime uğramış ve işlevini yitirmiştir. Sonradan kurgulanarak Őekillendirilmeye çalışılan fakat günümüzde kurgulanma felsefesinin izlerini bile neredeyse taşımayan Cumhuriyet Caddesi'ni, Taşdelen (2017: 256) řu Şekilde betimlemektedir;

Cumhuriyet Caddesi'nde, her Şey iyi, iyi de, sanki yine de bir eksiklik var sanki. Sanırım bu tarih yoksunluğundan. Bizi geçmişin izleri ile karşılaştıracak hiçbir emare yok burada. Ne bir anıt, ne tarihsel bir bina, ne geçmişin ayak izleri; ne

eskilerden kalma bir ev, ne eski bir yaşantı alanı. Bu cadde *tabula rasa* gibi adeta; her şey sonradan yazılmış, her şey sonradan oluşmuş. Her şey yeni, her yerde görülebilecek binalar. Milattan kalma, 1000'den kalma, 1500'den kalma, 1900'den kalma; hiçbir şey yok. Son yıllar bir yandaki parka verilen Faqi Teyran ve diğer taraftakine verilen Ahmedi Xhani ismiyle, bu tarih ve kültür yoksunluğu giderilmek istenmiş gibi. En eski yapıları, cumhuriyetin ürünleri: Tekel binası, Merkez Bankası binası, Ziraat Bankası binası, Sümerbank binası (yeri çoktan satılmış), PTT binası (Türk Telekom tarafından yıkılmış yerine yenisi yapılmış), Atatürk İlköğretim Okulu (arsası birkaç yıl önce satıldı). Bu şehirdeki eksiklik, eski Van şehri, bu şehrin hafızası. Dört bin yıl öncesi, üç bin yıl öncesi, bin yıl öncesi, beş yüz yıl öncesi, yüz yıl öncesi, nerede?

İlk başlarda kendi içinde homojen bir sınıfsal yapıya sahip olan cadde, her ne kadar (stratejik bakımdan) kent merkezinin vazgeçilmez geçiş noktası olarak oluşturulsa da, özellikle 1990'lı yıllarla beraber giderek (zorunlu göçler kapsamında) farklı kültürel öğeleri ve ideolojileri içinde barındıran heterojen bir toplumsal yapıya dönüşmüştür. Diğer bir ifade ile ideolojik bir konseptte üretilen Cumhuriyet Caddesi, yeni kurulan kente yapılan iskan politikasıyla oluşturulmak istenen formdan kopmuş ve zorunlu göç hareketlerine bağlı olarak mekânı tüketenler arasında çok farklı matrislere bürünmüştür. Çünkü 90'lı yıllar daha çok kırsalda bırakılmış olan Kürtlerin, kamusal alana dahil olduğu dönemdir. Özellikle bu yıllara kadar kent merkezindeki kamusal alan yeni düzenin sosyo-ekonomik, kültürel ve ideolojik bir mekânı iken zamanla farklı toplumsal sınıfa mensup bireylerin katılımıyla tasarlandığı konjonktürden uzaklaşmış, kendini yeni toplumun sahip olduğu frekans aralığına dahil etmiştir. Nitekim Cumhuriyet'in kurucu ideolojisinin kurguladığı ve yeni bir toplum kimliğinin üretilmesi amacıyla oluşturulan bu cadde, modern ile gelenekselin, kentsel olan ile kırsal olanın ve ideolojik olarak benimsenen ile karşı duranın çatışma alanı bağlamında politik bir zemine dönüşmüştür. İmge aslında tam da mücadelenin merkezi halini almış ve bu cadde, ismi ile çelişen bir mekâna dönüşmüştür. Kentin tarihinde yaşanan olaylar imgenin de işlevini kaybetmesine, yeni işlevler kazanmasına neden olmuştur. Barındırmış olduğu soyut anlamı ile somut hali birbiri ile çelişir hale gelmiştir. Farklı kültürel ve ideolojik düşünceye sahip bireylerin bu alana dahil olması, beraberinde mekânın tarafların yoğunluğuna göre çatışmaların şiddetlenmesine (simgesel) ve sonuç olarak da mekânın güç endekli dönüşümlerine sahne olmuştur.

2.2. Kültürel ve Ekonomik Bir Mekân Olarak Cumhuriyet Caddesinin retimi

Meknn üretimine karşın tüketimi, dönemin içinden geçtiği düşünce sistemlerinin toplumu hangi yöne doğru sürüklediği ya da neye göre Őekillendirdięi ile ilişkilidir. Genel olarak toplumun büyük çoğunluğunun arz-talep ihtiyaına cevap verebilecek bir mekân olarak tasarlanan Cumhuriyet Caddesi, kırdan kente g ile gelen, farklı formasyonlara sahip bireylerin dahil olmasıyla birlikte iktidarın sosyo-ekonomik ve ideolojik söyleminden uzaklaşarak nüfus yoğunluğu olan toplumsal grupların istekleri doğrultusunda değişip dönüştürülmüştür. Örneğin kurulan yeni devletin ideolojisini toplum tabanına yaymak amacıyla kurulan Halk Evi, dönemin içinden geçtiği düşünce yapısına paralel bir Şekilde nce Şehir Parkı'na daha sonra ise Kürt nüfusunun ve dolayısıyla Kürt siyasal hareketinin yerel yönetimlerde etkinliğinin arttırmasıyla birlikte Feqiye Teyran Parkı'na dönüştürülmüştür. Yine devlet tekeliyle üretilen/desteklenen ekonomik işletmeler, meknn demografik yapısında meydana gelen dönüşüm ve toplumun arz-talep ihtiyaındaki değişim ile birlikte yerlerini zamanla müteşebbislere bırakmıştır. Politik bir zemin olarak okunabilen Cumhuriyet Caddesi'nin, bu bağlamda mekâna hakim (siyasi/ekonomik/kültürel) parametrelere göre de sürekli farklı formatlarda dizayn edilebildiği örneklerden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kentin gittikçe artan ve kente eklenilen çeşitli sosyo-kültürel ve demografik özelliklere sahip bireylerin nüfus yoğunluğuna bağlı olarak Cumhuriyet Caddesi de caddeyi tüketen bireylerin ihtiyaçlarına hitap edecek Şekilde bünyesinde barındırdığı kurumları ve kuruluşları -hakim düşünce endeksliler olarak- yeni adlandırmalar ve kamusal mekânlar bağlamında sürekli Şekillendirmektedir.

Salt bir caddeden farklı olarak üretilen bu mekân, içinde barındırdığı heterojen yapı nedeniyle, mevcut sistemlere kolay bir Şekilde entegre olarak kendini yeniden üretebilen bir meknizma gibi işlev görmektedir. Arka çehresiyle geleneksel yapıların üretim ve tüketim ağlarının ve farklı ekonomik ilişkilerin yürütüldüğü cadde, n vitrini ile de yeni yapıların dizaynını sergilemektedir. Fazlaca geniş olmamasının yanında çok da uzun sayılmayan Cumhuriyet Caddesi, ana arter üzerinde sağlı sollu ve irili ufaklı birçok işyeri; banka, kuyumcu, alışveriş merkezi, eczane, cafe/cafeterya, lokanta, pastane, kırtasiye vs. gibi birçok işletme barındırmaktadır. Ayrıca kentin belki de sokaklarla en fazla kesişen mevki durumunda olan Cumhuriyet Caddesi kentin formel ekonomisinin en çok döndüğü mekndır. Iř yerleri hem tabelaları/reklamları, ışıklandırmaları ve konseptiyle hem

de sembolik bağlamda bireylerin zihinlerinde oluşturduğu göstergeler ve metaforlarla toplumun sürekli tüketeceği bir mekân formuna dönüşmüş/dönüştürülmüştür.

Cumhuriyet Caddesi'nin arka sokaklarına bakıldığında ise genellikle kırsal kesimde meskun ve günü birlik kente eklenilen ya da kırsal bölgelerden göç ederek kente dahil olan bireylerin tükettiği, geleneksel formda üretilmiş mekânlara rastlanmaktadır. Daha çok enformel ekonominin hakim olduğu ara sokakların bir tarafı; yöresel giyim mağazalarına, ikinci el ev eşyalarının satıldığı iş yerlerine, otel işletmelerine, peynirciler çarşısına ve çeşitli toptan perakende satım yapan daha çok düşük ekonomik gelire sahip kesime hitap eden dükkanlara açılırken caddenin diğer tarafı ise daha çok kasap, manav, pasaj, yerel lokanta vb. gibi çeşitli iş yerlerine açılmaktadır. Bu bölümde aynı zamanda hırdavat ve inşaat malzemelerinin satıldığı iş yerleri de bulunmaktadır.

Cumhuriyet Caddesi, hem fiziki yapısı hem de simge ve sembollerıyla; siyasi, ekonomik, kültürel, dini ve daha birçok etkiyi/tepkiyi içinde barındırmaktadır. Dönüşen ve değişen düşünce sistemlerine göre koordine olan bu mekân, tamamıyla bir aklın ürünü olarak dikkat çekmektedir. Oluşturulma biçiminden farklı olarak, giderek kentsel kapitalist aklın ürünü olarak dönüştürülen bir yapılanma/yapılaşma söz konusu olduğundan dolayı son dönemlerde (1990'lardan sonra) sermaye sahiplerinin, kentin sosyo-kültürel ve ekonomik olarak tüketim ihtiyaçlarına göre bir dizaynı bariz bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla kente yeni eklenilen gruplar ve kapitalist tüketim ilişkileri aracılığıyla yeniden üretilen Cumhuriyet Caddesi, oluşan yeni formuyla heterojenleşen kent toplumunu, ortak tüketim alanlarının potasında eritmektedir. Dolayısıyla ilk başlarda ideolojik bir düşünce yapısı üzerinden şekillenen bu cadde, serbest piyasa sisteminin yayılmasıyla birlikte giderek sermaye sahiplerinin alana ortak olmasına ve bu bağlamda da mekânın yeniden üretimini gerçekleştirerek yeni ekonomik bir kamusal alan dönüşmesine neden olmuştur. Bu mekân artık kendisini üreten düşünce yapısının kontrolünden çıkmış, toplum ihtiyaçlarına göre yeniden üretilmiştir.

Toplumun farklı karakterlerdeki yapılarının tükettiği Cumhuriyet Caddesi'nde meydana gelen değişim ve dönüşüm, kentte yaşayan bireylerin kent pratikleri hakkındaki bilinçlerinin/hafızalarının, Van kent merkezinin farklı alanlara yayılmamasına ve nüfusun çoğunluğunun belirli alanlarda sıkışmasına yol açmaktadır. Meydana gelen bu sıkışma da beraberinde, bireylerin Cumhuriyet Caddesi gibi sürekli vitrinde olan bir mekânda tüketim faaliyetlerini gerçekleştirmelerine neden olmaktadır. Ayrıca gerek

kuruluş bağlamında üretilen mekânın insanların kentsel hafızasında önemli bir yer tutması gerek kentleşmeye bağlı olarak caddeyi değiştirip başka bir forma bryerek tktim kültürünü toplumsal sınıflara yayıp tek tipleştirmesi ve gerekse de toplumun bu ihtiyaçlarını karşılamak bağlamında sermaye sahiplerinin bu alanları tekelleştirmeleri gibi etmenler de yine bu caddeyi ziyadesiyle vazgeçilmez kılan nedenler arasındadır. Dolayısıyla Cumhuriyet Caddesi, mekânsal olarak her ne kadar ideolojik konseptte tasarlanmış, yeni toplum inşası için kimlik oluşturma görevini üstlenmiş ve adeta kentin kalbi olarak işlevsel hale getirilmişse de geçirdiği değişim ve dönüşüme bağlı olarak yeni üretilen tktim alanlarına ve bu bağlamda yapılan adlandırmalara ideolojik varlığını teslim etmiştir.

Sonuç

Her mekân üretilmeden önce, hangi düşünce sistemine göre dizayn edileceği ya da bu alanı tkten bireylere hangi mesajları vereceği (fiziki veya sembolik olarak) mantığıyla tasavvur edilir. Üretilen mekân ilk başlarda belli bir düşünce yapısına hizmet ederken toplumun kendi içinde barındırdığı farklılıklar neticesinde mekâna dahil olan bireyler, üretilen mekânı kendi formlarına göre değiştirip toplum bağlamında işlevsel hale getirmektedirler. Dolayısıyla Cumhuriyet döneminin ürettiği mekân algısına karşın toplum tarafından yeniden üretilen mekânı konu alan bu alışma, Van kent merkezinde yer alan Cumhuriyet Caddesi'nin; sosyo-kültürel, ekonomik ve ideolojik değişimini ele almıştır. İlk başlarda cadde; kentte yeni kimliğini oluşturma, ilan edilen rejimi halkla buluşturma ve halkın tabanına yayma, devletçi bir politika izleyerek ekonomik faaliyetler gerçekleştirme vb. gibi birçok ulus inşa etme düşüncesini içinde barındırmaktaydı. Ancak dünyanın özel de ise Türkiye'nin içinden geçtiği küreselleşme süreci ve bölgede yaşanan etnik gler, farklı toplumsal ögeleri gün yüzüne çıkararak üretilen mekânı tkticiler bağlamında değişirmiştir.

Cumhuriyet Caddesi'nde devlet ideolojisi tarafından üretilen kamusal alandaki belki de en büyük değişim, 1990'lı yıllarda başlayan Kürt nüfusunun kırsal bölgelerden kent merkezine doğru zorunlu gyle meydana gelmiştir. Çeşitli politikalarla köylerinden çıkartılan ya da ge zorlanan Kürtler, ilk başlarda azınlık oldukları kent merkezinde giderek artan bir nüfusa sahip olmuş fakat ilerleyen dönemlerde kurulan ideolojik konseptte bir tepki olarak önceden üretilen mekânları kendi bağlamlarında yeniden üretmişlerdir. Bunun en önemli örneklerinden biri metin içinde de rneği verilen; önce halk

evi olarak üretilen mekânın sonra Şehir Parkı'na ve yaşanan göç hareketleriyle birlikte kentteki hakim ideolojinin değişmesiyle birlikte Feçiye Teyran parkına dönüşmesi/dönüştürülmesidir. Caddenin merkezinde yer alan bu park, toplumun heterojenleşmesiyle birlikte giderek politikleşmiş ve genel iktidar ile yerel iktidar arasında bir çatışma alanı olarak yeni kimliğine bürünmüştür. Politik bir çatışma zemini olan bu mekân, ayrıca bildirilerin okunduğu, basın açıklamalarının yapıldığı ve bazen de oturma eylemlerinin yapıldığı bir alana dönüştürülmüştür.

Caddenin ekonomik işleyişi, devlet ve devlet eliyle dönüştürülen yeni nüfusa ait kişiler tarafından yürütülmüştür. Bu nedenle de genellikle Cumhuriyet Caddesi 1990'lara kadar tek tip bir esnaf grubuna sahipken, 1990'larda kırsaldaki Kürt nüfusun kent merkezine zorunlu göçlerle yerleşmesi, caddenin kurulu düzendeki hem arz-talep doğrultusunda hem de ekonomik formunda değişiklikler meydana getirmiştir. Köylerden kent merkezine göç eden nüfus, kente tutunmak için ya geride kalan tüm mal varlığını satarak ya da kırsal alanda ekonomik nüfuza sahip kişilerin kentsel ekonomik işleyişin kurallarının farkına erken varıp kent merkezinde bir yerler satın alarak işletmeye başlamıştır. Devam eden süreçlerde caddenin ekonomik sermayesi ve tüketicileri yeni demografik yapıya paralel biçim ve nitelik değiştirmiştir. Diğer bir ifade ile kentnin demografik ve politik yapısının değişimi ile birlikte Cumhuriyet Caddesi'nin de sosyal, ekonomik, ideolojik yapısı değişime uğramıştır.

Son olarak Cumhuriyet Caddesi her ne kadar devlet ideolojisinin hem fiziksel hem de semboller üzerinden yansıması olarak tezahür edilse de, mekâna dahil olan toplumsal sınıflar tarafından hem işletmeler hem de kurulan ekonomik ve kültürel ilişkiler değişip dönüşmüştür. Meydana gelen bu durum farklı formasyona sahip bireylerin, bir kamusal alan olarak Cumhuriyet Caddesi'ni yeniden üretmesini beraberinde getirmiştir. İsminde de anlaşılacağı üzere siyasi bir işleve sahip olan Cumhuriyet Caddesi, yaşanan toplumsal olaylar neticesinde anlam değiştirmiştir. İlk başlarda ideolojik bir mekân olma özelliği taşıyan cadde, günümüzde kapitalist ilişkilerin sürdüğü bir mekâna bürünmüştür. Bunun yanında siyasi bir düşüncenin imgelerini barındıran bu mekân, şuan için yeni ve farklı bir düşüncenin mekânı haline gelmiştir.

Kaynakça

- Akkoyunlu, E. K. (2008). Kent Hakkı Üzerine Düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi*, 41 (4),125-141.
- Aydeniz, A. (2019) Van'da Aşiret ve Siyaset, Temsiliyet mi? Tutunma Stratejisi mi?. Çağlayan, E. (Der.). *Dünyada Van: Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum* içinde (s. 335-354). İstanbul: İletişimYayınları.
- Bayrak, M. (2009). *Kürtlere Vurulan Kelepçe Şark Islahat Planı*. Ankara: Özge Yayınları.
- Berger, L. P. (2011). *Kutsal Şemsiye*. Coşkun, A. (Çev.). İstanbul: Rağbet Yayınları. 4. Baskı.
- Bilik, M. B. (2020). Kent Hafızası ve Kamusal Alanlar: Van Kent Parkları Örneği. Suvat Parin. (Ed.). *Van Tarih, Toplum ve Şehir* içinde (s. 93-116). Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Castells, M. (2014). *Kent Sınıf İktidar*. Türkün, A. (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Çalışkan, O. (2014). Kamusal Alan Bağlamında Ağ Toplumunu ve Yeni Kamusal Alan Arayışı. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 41-62.
- Gökgür, P. (2008). *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Günel, V. (2012). Batman'da Cadde Adlandırmaları: Toplumsal Bellek Oluşturma ve Şehirselleşme Hâkim Olma Çabaları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 25, 171-197.
- Habermars, J. (2015). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. Bora, T. ve Sancar, M. (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jongerden, J. (2015). *Türkiye'de İskan Sorunu ve Kürtler*. İstanbul: Vate Yayınları.
- Keleş, Ruşen. (2012). *Kentleşme Politikası*. Ankara: 12. Baskı. İmge Yayınevi.
- Lefebvre, H. (1968). "The Right to the City" içinde (Ed.ve Çev. Eleonore Kofman – Elizabeth Lebas), *Writing on Cities* Oxford: Blackwell Publishers, Oxford, USA (orijinal olarak *Le Droit á la Ville*, Paris, Anthropos olarak basılmıştır).
- Lefebvre, H. (2002). *Work and Leisure in Everyday Life*. The Everyday Life Reader. Routledge. NewYork.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent*. Koca, G. ve Tosun, T. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nalbant, M. (2016). Türkiye'de Kentsel Mekânlarda Kamusal Alanın Konumu: Tarihsel Perspektiften Bir Değerlendirme. *BEU Akademik İzdüşüm Dergisi*, 1 (1), 12-27.

- Park, R. (1967). *On Social Control and Collective Behavior*, Chicago: Chicago University, Press, 1967: 3'den aktaran: David, H. (2012). *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devinime Doğru* içinde (s. 43). Temiz, A. D. (Çev.). İstanbul: Metis Yayınevi.
- Sennett, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Durak, S. ve Yılmaz, A. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Taşdelen, V. (2017). Cumhuriyet Caddesi Üzerine Duyuşlar. Köksal Alver. (Ed.). *Taşra Halleri* içinde (s. 251-260). Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Tayanç, M. (2021). *Kent İmgesi ve Kentli Kimliği*. İstanbul: DBY Yayınları.
- Tatlıdil, E. (1992). Kent Sosyolojisi: Kuram ve Kavramlar. *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3, 25-44.
- Urry, J. (1999). *Mekanları Tüketmek*, Ögdül, R. G. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme. Alkan, A. ve Duru, B. (Ed.). *20. Yüzyıl Kenti* içinde (s. 77-106). Ankara: İmge Kitapevi.
- Yeoh, B. S. (1996). Street-Naming and Nation-Building: Toponymic Inscriptions of Nationhood in Singapore. *Area*. 28, (3), 298-307.
- Yıldız, M. Z. (2016). XIX. Yüzyılda Van'ın Demografyası. Parin, S. (Yay. Haz.). *Van Kent Araştırmaları* içinde (s. 110-127). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

